

ԱՅԴԵՄԻՐԿԱՆ

(Ձերքեզական մի հին երգ)

Դարերը ոսկէ գընացին, անցան.
Ջրկուեցինք փառքից, եղանք ցիրուցան...
Թշուառ չերքէզներ, մեզ բաժին մնաց
Միայն դառնագին տառապանք ու լաց.
Այժմ մեր իշխանն ու իշխանուհին
Գլուխ են տալիս թուրքերի խանին:
Բայց կար ժամանակ, երբ Այդեմիրկան
Արթուն հովիւ էր, տէր ու տիրական.
Նորա օրերով ազատ էր չերքէզ՝
Օգուժ սաւառնող արծիւների պէս:

Բաջ Այդեմիրկան մանկութեան օրից
Ձէնքը չէր թողնում երբէք իր ձեռից.
Իր կեանքն ամբողջ նա անց էր կացնում
Արշաւանքներում և արեան դաշտում:
Կռուի, տաքնապի ժամին ահաւոր
Միշտ մեզ հետ էր մեր պետը զօրաւոր.
Նա էր չերքէզին հօր աջակից,
Իր կտրիճներին ընկեր-ուղեկից.
Իսկ նորա միակ ուղեկիցները
Աստղերն էին, պայծառ աստղերը...

Ոստիւր հէնց որ դնում էր իր ոտ
Ջերքէզի հողի սահմանների մօտ,
Վազում էր իսկոյն բաջ Այդեմիրկան՝
Իբրև չերքէզի տէր ու տիրական.
Սլանում էր նա հեծած նժոյգ ձին,
Ահ ու սարսափանք տարածում չորս դին.
Սլանում էր նա, թշնամուն զարկում,

Կարմիր արիւնով գետինը ներկում.
 Պաւար գիշերի կայծակի նման՝
 Թողում էր ձեռին թուրը յաղթական:

Վօլգալի, Դոնի ափերին դալար
 էլ շաւիղ չը կար, էլ կածան չը կար,
 Որ հազար անգամ կոխած չ'ընէին
 Քաջ Այդեմիրկանն ու իր նժոյգ ձին.
 Քառասուն տարի ճակատամարտեց
 Ու Հաշտարխանի խաներին ջարդեց.
 Մեզ համար այնժամ՝ մըջիւնի նման՝
 Չնչին միջատ էր ամենայն մի խան...
 Ա՛յ, ինչպէս էին մերոնք կեանք վարում
 Երազի նման՝ անցած հին դարում:

Այսպէս էր ասում քաջ Այդեմիրկան.
 «Ով զանազանեւ կամենայ իրան
 Թուլամորթ, վախկոտ գեղեցիկ սեռից—
 Չը պիտի թողնի սուրը իր ձեռից.
 Ով կըի «չերքէզ» անունը մաքուր—
 Չը պիտի լինի երբէք անձնատուր,
 Թէկուղ կտրատեն նորան անխընայ
 Ու մարմնից միայն մի մատը մնայ,
 Չը պիտի ընկնի իր երիվարից,
 Քանի դեռ կաշին չեն քերթել վրայից»:

«Չերքէզը պիտի նեղ բոպէսերին
 Չը յուսահատուի, օգնի ընկերին.
 Չերքէզը պիտի աւանդի հոգին
 Ոչ թէ իր տանը, իր կնոջ կողքին,
 Այլ պատերազմի արիւնոտ դաշտում
 Սուրբ հայրենիքի քաջերի վաշտում.
 Իսկ իրանց տանը մեռնում են նոքա,
 Որոնց երեսին բեղ-մօրուս չը կայ...
 Այսպէս էր ասում. ազնիւ չերքէզներ,
 Քաջ Այդեմիրկան պետն անվեհեր:

Այսպէս էր ասում, այսպէս էլ անում.
 Իր ընտրած ճամբով անշեղ ընթանում:
 Բայց եկաւահեղ օրհասը յանկարծ,

Երկնքից թռաւ մեր աստղը անդարձ...
 Մեր հզօր իշխանն, որ կեանքում երբէք
 Չէր իջել ձիուց, որ գիշեր-ցերեկ
 Նժոյգը հեծած՝ ոտն ասպանդակում,
 Հովիւ էր լինում, իր ազգին հսկում—
 Դճուս հանեց յանկարծ ոտն ասպանդակից,
 Մեր սրտում թողեց դառնագլին կսկիծ...

Թուրքերը եկել, իբրեւ մեծ հեղեղ,
 Քանդում էին մեր բոլոր տուն ու տեղ,
 Երբ յանկարծ վազեց քաջ Այդեմիրկան՝
 Ձեռին շողշողուն թուրը յաղթական...
 Կարմիր արիւնով գետինը ներկեց,
 Իսկ ջահէլ խանին մահուանից փրկեց.
 Ականջը միայն սրով կտրելով,
 Արձակեց նորան այսպէս ասելով.
 «Դու դեռ ջահէլ ես, քեզ չեմ սպանի»,
 Թէ չէ քո մայրը դարդից կը մեռնի»:

Հէնց այդ միջոցին մթնեց մեր երկին,
 Մթնեց յաւիտեան չերքէզի գլխին...
 Երբ Այդեմիրկան՝ ձեռքը արիւնոտ
 Խրոխտ կանգնած էր մեռելների մօտ,
 Դիերի միջից մի նետ սլացաւ,
 Շեշտակի եկաւ, սրտում ցցուեցաւ.
 Իշխանը գոչեց, հառաչեց ուժգին,
 Նժոյգից ընկաւ, աւանդեց հոգին.
 Սառը հողի տակ ննջեց յաւիտեան,
 Ազգը թողնելով անտէր, անպաշտպան...

Եւ չարաբաստիկ այն սև օրուանից,
 Երբ մենք զրկուեցինք մեր քաջ իշխանից—
 Ձերբէզի փառքը թաղուեց հողի տակ,
 Էդիգէյ խանին եղանք հպատակ,
 Ձերբէզի սուրը մնաց պատեանում,
 Իսկ ինքը մնաց թուրքի ճիրանում.
 Էլ չը կայ մէկը, որ ոտքի ելնի,
 Որբացած ազգին քաջ հովիւ լինի,
 Սլաքներ շաղ աայ թշնամու գլխին
 Ու փոխարինի Այդեմիրկանին.

Չերբէզի անկեղծ, անբաժան ընկեր
Անվահեր ուէին չի չքացել դեռ.
Մի յուսահատուէք. մեր երակներում
Մեր քաջ պապերի արիւնն է եռում:
Եւ մեր պապերից սուրը ժառանգած
Դեռ շողշողում է, դեռ չի ժանգոտած.
Մեր նախնիքները այդ պողպատ սրով
Ժայռ էին ճեղքում լոկ մի հարուածով.
Ուրեմն եկէք այդ սրովը մենք,
Գերութեան շղթան յաւիտեան փշրենք:

Մեր պապերը թէ դուրս ելնեն մամռոտ
Գերեզմաններից, սլանան մեղ մօտ,
Այնժամ փոխանակ թշնամիների՝
Ոտնատակ կը տան վախկոտ ու գերի
Իրանց անարժան, ըստրուկ թողնորին,
Անէծք կը թափեն բոլորիս գլխին
Ո՛չ, բաւական է որքան ծաղրեցինք
Մենք մեր անունը և անարդուեցինք.
Մնուել ենք աղատ, անվախ, համարձակ.
Այնպէս էլ սլիտի մտնենք հողի տակ:

Թէպէտ թշնամին անթիւ է, զօրեղ,
Բայց մեր սրտի հուրն աւելի անեղ.
Աւելի դաժան, բուռն է, զօրաւոր.
Նա կը խորտակէ լուծը դարաւոր,
Գերութեան շղթան կը փշրի իսպառ
Ու հիմնայատակ կ'աւերէ աշխարհ:
Օ՛, քաջ չհրքէզներ դէ ոտքի ելէք,
Շողշողուն սուրը պատեանից հանէք
Թուրքերի արեամբ եկէք լուսնանք
Գարշ ստրկութեան մեր սև ամօթանք:

Նայեցէք—ահա մեր էլբրուս սարը *)
Վեր բարձրացնելով հպարտ կատարը՝
Գերի չերբէզին բախտ է խոստանում
Ու նորա սուրը վերեւից օրհնում...
Եւ մեր սեպհայ չերբէզուհիներ,
Որոնք դարձել են խաների հարձեր,
Թո՛ղ այսուհետեւ հարեմից դուրս գան,
Ազատ, համարձակ ժպտան ու խնդան:

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ

*) Էլբրուս չերբէզերէն Օխշամխօ, որ նշանակում է բաղդատը օտար.
Ծան. Հեղ.